

Kurier Wileński | Konstytucja 3 Maja — prawo do dumy Polaków na Litwie

KW

Konstytucja 3 Maja — pierwszy tego typu akt prawny w Europie — była najpoważniejszą próbą zreformowania państwa polskiego przed jego likwidacją przez zaborców.

W momencie przyjmowania Ustawy Rządowej — bo w takim trybie uchwalono konstytucję — Rzeczpospolita Polska była już państwem słabym, chylącym się ku upadkowi. Państwo polskie nieustannie zaangażowane było w konflikty zbrojne bądź było areną tych konfliktów. W kraju stacjonowały dodatkowo wojska rosyjskie. Chaos potęgowało nadużywanie wolności w imię prywatnych interesów oligarchicznej magnaterii, bez uwzględniania racji stanu i dobra wspólnego.

Forum debaty nad kształtem reformy był obradujący w latach 1788-1792 Sejm Czteroletni

Państwo otoczone było przez rosnące w siłę Prusy, Austrię i Rosję, która z kolei urosła w siłę za czasów cara Piotra I. Ościenne mocarstwa dbały o to, by ich wspólny sąsiad w swych stosunkach wewnętrznych był podzielony i zanarchizowany. Zbrojne próby przeciwstawienia się takiemu stanowi rzeczy w rodzaju konfederacji barskiej kończyły się klęską, w efekcie czego w 1772 roku dokonano I rozbioru Polski.

Uwikłanie ościennych mocarstw w konflikty zbrojne pozwoliły Rzeczypospolitej na chwilę oddechu i stworzyło niepowtarzalną okazję do zainicjowania poważnej zmiany ustrojowej w Polsce. Forum debaty nad kształtem takiej reformy był obradujący w latach 1788-1792 Sejm Czteroletni. Spośród kilku projektów nowego prawa ustrojowego ostatecznie najbliższym późniejszej konstytucji okazał się tekst sporządzony przez Hugona Kołłątaja.

W preambule dokumentu odwołano się do najważniejszych wartości, takich jak dobro powszechne, wolność i konieczność ocalenia ojczyzny, a także prawa narodu do niepodległości wewnętrznej i zewnętrznej.

Konstytucja gwarantowała szlachcie wolność i bezpieczeństwo osobiste, uznawano szlachciców za „najpierwszych obrońców wolności i niniejszej konstytucji”. Konstytucja uznawała za część narodu również chłopów i włościan, co było na ówczesne czasy podejściem rewolucyjnym w stosunku do starego porządku.

W zakresie ustroju państwa Konstytucja 3 Maja odpowiadała wymogom nowoczesnego republikanizmu. Dokonano podziału władzy na sądowniczą, najwyższą wykonawczą i prawodawczą.

Władza wykonawcza spoczywała w rękach Straży Praw — odpowiednika dzisiejszego rządu z królem na czele. Składała się ona z pięciu ministerstw — ministra policji, pieczęci (spraw wewnętrznych), pieczęci spraw zagranicznych, ministra wojny i ministra skarbu. Ministrowie odpowiedzialni byli przed Sejmem, powoływał ich król. W skład Straży Praw wchodził również prymas, następca tronu, marszałek Sejmu i dwóch sekretarzy, jednak nie posiadali oni prawa głosu.

Reklama

W konstytucji stwierdzono, iż „Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści i dla przestrzegania całości swojej. Wszyscy przeto obywatele są obrońcami całości i swobód narodowych”. Powierzano zwierzchnictwo nad wojskiem władzy wykonawczej. Armia miała oprócz stania na straży niepodległości

państwa służyć również do wykonywania prawa wewnętrznego, gdyby je łamano.

W ramach przepisów wykonawczych Sejm Czteroletni, zwany także Wielkim, uchwalił 20 października 1791 akt Zareczenia Wzajemnego. Głównym zapisem było utworzenie wspólnego dla Korony i Litwy skarbu i wojska.

Konstytucja 3 Maja mówi też o państwie — Rzeczpospolita Polska — z dwoma jego podstawowymi częściami, czyli Koroną i Litwą. Uznaje się, iż zapis ten utworzył unitarne państwo polskie.

Zmiana sytuacji międzynarodowej na korzyść Rosji pozwoliła temu państwu na ponowne skupienie się na kwestii polskiej. Związana pod patronatem oligarchów w Targowicy konfederacja doprowadziła do wojny polsko-rosyjskiej i upadku reformy ustrojowej. Inspirowani przez carycę Katarzynę targowiczanie wystąpili w obronie swych partykularnych interesów i zwrócili się do Rosji o interwencję, wobec czego 100-tysięczna armia rosyjska uderzyła na Polskę.

Zaborcy, zainteresowani potęgowaniem anarchii w Polsce, nie zamierzali dopuścić do zrealizowania jakiegokolwiek poważnej reformy. Doprowadziło to ostatecznie do upadku państwa poprzez jego rozbiór między trzy mocarstwa ościenne. Jednak sama konstytucja zrobiła wielkie wrażenie w Europie i na świecie. Podkreślano nowoczesność rozwiązań ustrojowych zakładających postęp w dziedzinie organizacji życia państwowego.

Pamięć o Konstytucji 3 Maja stała się jednym z fundamentów polskich dążeń niepodległościowych w czasie zaborów. Zdawano sobie sprawę z tego, że Polacy są w stanie zorganizować nowoczesne i sprawne państwo, które w bardziej sprzyjających okolicznościach mogłoby się dłużej utrzymać na arenie międzynarodowej. Pamięć o konstytucji była też jednym z fundamentów wskrzeszonej po zaborach Rzeczypospolitej Polskiej, która upadła jako zdegenerowana monarchia, a odrodziła się jako nowoczesna republika. Uchwalenie tego aktu prawnego jest świętowane w Polsce również i dziś na pamiątkę ogromnego wysiłku, jaki włożyli przodkowie w zreformowanie państwa i próbę obrony nowego porządku przed agresją zewnętrzną.

Ten aspekt majowej konstytucji z 1791 r. wśród Polaków — także Polaków na Litwie — ma prawo do pamięci szczególnie serdecznej.

Marcin Skalski

